

2006-cı ilin yekunları üzrə pul siyasətinin yerinə yetirilməsi vəziyyəti haqqında

1. Makroiqtisadi durum və qlobal iqtisadi proseslər

2006-cı ildə Milli Bank makroiqtisadi sabitliyin və milli iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyətinin qorunmasına, habelə büdcə-investisiya siyasətinin reallaşmasına dəstək verən pul siyasəti yeritmişdir. Pul siyasəti qarşısında duran vəzifələrin yerinə yetirilməsinə ölkə daxilində və xaricində baş verən iqtisadi proseslər də təsir göstərmişdir.

Makroiqtisadi vəziyyət. 2006-cı ildə ölkədə Ümumi Daxili Məhsul 34.5% artmış, o cümlədən neft sektorunda artım 62.2% olmuşdur. Cari ildə adambaşına düşən Ümumi Daxili Məhsul 2373.3\$ (o cümlədən, qeyri-neft sektoru üzrə 1075.8\$) təşkil etmişdir. Qeyri-neft sektorunda artım 12.1% təşkil etmişdir.

Bazar iqtisadiyyatlı ölkə statusu üçün vacib şərt olan özəl sektorun iqtisadiyyatdakı rolu da artmaqdadır. 2006-cı ildə ÜDM-in 81%-dən çoxu, o cümlədən sənaye məhsulunun 76.7%-i, kənd təsərrüfatı məhsulunun 100%-i, əsaslı kapitala investisiya qoyuluşlarının 69.9%-i, yükdaşımaların 58.9%-i, rabitə xidmətlərinin 72.4%-i qeyri-dövlət bölməsinin payına düşmüşdür.

Məcmu xərclərin (investisiya xərcləri və fərdi istehlak) sürətlə artması iqtisadiyyatda yüksək məcmu tələb formalaşdırmışdır. Məcmu tələbin genişlənməsi iqtisadi artımın sürətlənməsində mühüm faktor olmuşdur. Məcmu təklif ikirəqəmli tempə artsa da məcmu tələb təklifin artım parametrlərini əhəmiyyətli üstələmişdir.

Məcmu tələbin əsas kanalı olan son istehlak xərcləri qeyri-neft Ümumi Daxili Məhsulun 84.6%-ni təşkil etmişdir. Əhalinin son istehlak xərcləri 27.6%, orta aylıq əmək haqqı isə 19.8% artmışdır. Pul gəlirlərinin 68.9%-i istehlaka yönəlmişdir.

Məcmu tələbin mühüm kanalı - daxili mənbələrdən maliyyələşən investisiyaların həcmində artım 53.8% olmuş, onun cəmi investisiyalarda payı 45.8%-ə yüksəlmişdir. Bank kreditləri hesabına maliyyələşən investisiyaların daxili investisiyalarda payı 14%-ə çatmışdır. Daxili investisiyaların 97.5%-i qeyri-neft sektoruna yönəldilmişdir.

Dövlət büdcəsinin realizasiyası cari ildə məcmu tələbin genişlənməsində və iqtisadi artımın sürətlənməsində mühüm faktor olmuşdur. Ötən ilə nisbətən 2006-cı ildə büdcə xərcləri 76.5% artmışdır.

Xüsusilə büdcənin investisiya xərclərinin sürətlə artması ölkədə investisiya fəallığına əhəmiyyətli təsir edən mühüm amilə çevrilmişdir. Belə ki, dövlət büdcəsi hesabına maliyyələşən daxili investisiyaların 4.4 dəfə artması nəticəsində bu investisiyaların ümumi həcmdə payı 3.5%-dən 14.2%-ə yüksəlmişdir.

Digər tərəfdən, dövlət büdcəsinin sosial xərclərinin realizasiyası əhalinin pul gəlirlərinin artmasında və fərdi istehlakın genişlənməsində mühüm rol oynamışdır.

İqtisadiyyatda tələbin əhəmiyyətli genişlənməsi ilk növbədə **daxil tələbata xidmət edən sahələrin güclü inkişafını şərtləndirmişdir.** Təhlillər göstərir ki,

qeyri-neft sektorunda istehsal edilən Ümumi Daxili Məhsulun tərkibində belə sahələrin payı 71.7% təşkil etmişdir. Bu sektordakı iqtisadi artımın 9/10 hissəsindən çoxu məhz daxil tələbata xidmət edən sahələrin artımı hesabına formalaşmışdır.

Yüksək işgüzar fəallıq özünü **daşınmaz əmlak bazarının** və **fond bazarının** inkişaf indikatorlarında da göstərmişdir. Belə ki, il ərzində daşınmaz əmlak bazarının qiymət indeksi 11,9% və ya 23,6 pillə yüksəlmişdir. Səhmlərin emissiyası sayca 25%, məbləğ etibarilə isə 51% artmışdır. Korporativ istiqrazların emissiyası sayca 5 dəfə, məbləğ etibarilə isə 11,6 dəfə artmışdır. Korporativ istiqrazların emissiyasının 80%-dən çoxu bankların payına düşmüşdür.

Ötən il **tədiyə balansında** əvvəlki illərdən fərqli proseslər qeydə alınmışdır. Əgər əvvəlki illərdə cari hesabın kəsiri kapitalın hərəkəti hesabının müsbət saldosu hesabına örtülürdüsə, 2006-cı ildə cari hesabda böyük profisit yaranmışdır. Sürətlə artan neft ixracı ilə bağlı yaranmış profisit hesabına ölkə iqtisadiyyatı neft sektoruna cəlb olunmuş birbaşa investisiyalar üzrə (Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkəti) öhdəliklərini geri ödəməyə başlamış və yaxın bir-iki il ərzində bu öhdəliklərin tam yerinə yetirilməsi gözlənilir.

Cari hesabda yaranmış böyük profisit nəinki kapitalın və maliyyənin hərəkəti hesabının kəsirini örtmüş, həm də ölkənin strateji valyuta ehtiyatlarının əhəmiyyətli artımını təmin etmişdir.

Dünya maliyyə və əmtəə bazarlarında baş verən meyllər. Aparıcı ölkələrin iqtisadiyyatında baş verən proseslər onların maliyyə bazarlarının indikatorlarında öz əksini tapmışdır.

Hesabat dövründə ABŞ dollarının **məzənnəsi** dünyanın aparıcı valyutalarına nəzərən müxtəlif istiqamətlərdə dəyişmişdir. Belə ki, 2006-cı ildə ABŞ dollarının məzənnəsi avroya nəzərən 8.1%, Rus rubluna nəzərən 8.3%, İsveçrə frankına nəzərən 4.6%, İngilis funt sterlinginə nəzərən 10.5%, Qazax təngəsinə nəzərən 5.1% dəyərdən düşdüyü halda, Türkiyə lirəsinə nəzərən 6%, Yapon yeninə nəzərən 2.4% möhkəmlənmişdir.

Qeyd edək ki, bu dövrdə dolların məzənnəsinə ABŞ-ın xarici ticarət balansındakı kəsirin artması azaldıcı, Federal Ehtiyat Sistemi tərəfindən uçot dərəcəsinin yüksəldilməsi (dövr ərzində FES-nin uçot dərəcəsi 4 dəfə dəyişdirilərək 4.25%-dən 5.25%-ə qaldırılmışdır) isə artırıcı təsir göstərmişdir.

Hesabat dövrü ərzində əsas **fond indekslərinin** səviyyəsində artım müşahidə edilmişdir. Belə ki, Nyu York Fond Birjasında hərraca çıxarılan 30 ən iri sənaye şirkətinin orta qiymətini əks etdirən *Dou Cons indeksi* 14.9%, ABŞ-ın 100 ən iri yüksək texnoloji şirkətinin səhmlərinin qiymətləri əsasında hesablanmış *Nasdaq indeksi* 7.2%, Tokio Fond Birjasında hərraca çıxarılan 225 ən iri şirkətin səhmlərinin qiymətləri əsasında hesablanmış *Nikkei indeksi* 5.3%, Avropanın 100 ən iri şirkətinin səhmlərinin qiymətləri əsasında hesablanmış *FTSE eurotop 100 indeksi* 10.6%, Almaniya Fond Birjasında hərraca çıxarılan 100 ən iri şirkətin səhmlərinin orta qiyməti-*DAX indeksi* 19.7% yüksəlmişdir.

2006-cı ildə dünya bazarında Brent markalı **neftin orta qiyməti** 66.4 ABŞ dolları təşkil etmişdir. Bu da 2005-ci ildə olduğundan (55.4\$) 19.9% çox olmuşdur. Neftin qiymətinin qalxmasına İranın nüvə proqramı ətrafında yaranan

ajiotaj, OPEC tərəfindən neft hasilatı həcmının azaldılacağına mümkünlüyünə dair fikirlərin səslənməsi, habelə Nigeriyadakı qeyri-sabit siyasi vəziyyət kimi amillər təsir göstərmişdir.

Hesabat dövrü ərzində dünya bazarlarında **qızılın qiymətinin** də əhəmiyyətli artması müşahidə olunmuşdur. Belə ki, beynəlxalq banklararası bazarda qızılın spot qiyməti 1 yanvarda 517 ABŞ dolları olduğu halda, hesabat dövrünün sonuna 22,7% (və ya 117.5 ABŞ dolları) artaraq 634.5 ABŞ dolları səviyyəsinə yüksəlmişdir. Qızılın dünya bazarlarında qiymətinin yüksəlməsinə əsas səbəb İranın nüvə proqramı ətrafında yaşanan qeyri-müəyyənlik nəticəsində investorlar tərəfindən etibarlı investisiya obyektinə olan qızıla marağın artması olmuşdur.

2. Pul siyasəti

Pul siyasətinin hədəflərinə nail olunması vəziyyəti. Yüksək iqtisadi artım ilə əlaqədar pula tələbin sürətlə genişlənməsi şəraitində 2006-cı ildə Milli Bankın pul siyasəti qarşısında baza inflyasiyanın təkrəqəmli səviyyədə saxlanması, ölkənin əlverişli xarici ticarət şəraitinin qorunması, iqtisadiyyatın pula olan tələbatının ödənilməsi, habelə bank-maliyyə sistemində maliyyə sabitliyinin qorunması kimi vəzifələr qoyulmuşdur.

Ölkənin əsas iqtisadi göstəricilərinin tamamilə fərqli səviyyəyə qalxması istehlak qiymətlərinə də təsirsiz ötürməmişdir. Bütövlükdə, il ərzində inflyasiya aşağıdakı faktorların təsiri altında formalaşmışdır:

- *Tələbin təklifə nisbətən daha yüksək artım tempi, təklifin genişlənmə tələbə nisbətən gec (tədricən uyğunlaşan) reaksiyası;*
- *Fiskal-valyuta ekspansiyası;*
- *Enerji daşıyıcılarının dünya qiymətlərinin yüksək səviyyəsinin təsiri altında partnyor ölkələrdən inflyasiya idxalı (Rusiya, Türkiyə və s.);*
- *Məsrəf inflyasiyası;*
- *Əmək haqqı ilə əmək məhsuldarlığı arasındakı fərqin böyüməsi.*

Tələbin sürətlə ekspansiyası, valyuta təzyiqi, xarici və daxili struktur faktorların intensivləşməsinə baxmayaraq 2006-cı ildə inflyasiya təkrəqəmli səviyyədə saxlanılmışdır. Makroiqtisadi siyasətin səmərəliliyinin əsas göstəricilərindən biri sayılan orta illik inflyasiya tempi 8.3% təşkil etmişdir. Milli Bankın əsas hədəfi olan baza inflyasiya cəmi 6.5% təşkil etmişdir. Əhalinin pul gəlirlərinin artım tempi orta illik inflyasiyanı 2 dəfə üstələmişdir.

Inflyasiyanın 77,2%-i monetar, 22,8%-i isə qeyri-monetar faktorların payına düşür. Müqayisə üçün, 2005-ci ildə monetar faktorların inflyasiyada payı cəmi 36,5% təşkil etmişdi. Monetar faktorların payının artması pula fiskal tələbin əhəmiyyətli genişlənməsi hesabına baş vermişdir.

İllik inflyasiyanın 75,3%-i ərzağın (11,4% inflyasiyanın 8,6% bəndi), o cümlədən 27,5%-i meyvə və tərəvəzin, 18,8%-i ət və ət məhsullarının bahalası ilə bağlıdır.

İlkin təhlillər göstərir ki, illik inflyasiyanın formalaşmasında ticari sektorun payı 72,3% (qiymət artımı 13,8%), qeyri-ticari sektorun payı isə 27,7% (qiymət artımı 5%) olmuşdur.

2006-cı ildə pul siyasətinin əməliyyat və aralıq hədəflərindən olan nominal effektiv **məzənnə** və manatın ABŞ dollarına qarşı ikitərəfli məzənnəsi üzrə proqnozlaşdırılmış orientirlərə nail olunmuşdur. Üzən tənzimlənən məzənnə rejimi şəraitində 2006-cı ildə manatın ABŞ dollarına qarşı rəsmi məzənnəsi 5.1% güclənmişdir.

Manatın dollara nəzərən nominal ikitərəfli məzənnəsinin möhkəmlənməsinə baxmayaraq 2006-cı ildə manatın əsas ticarət partnyoru olan ölkələrin valyutalarına nisbətən orta dəyişimini xarakterizə edən nominal effektiv məzənnəsi demək olar ki, sabit qalmışdır. Belə ki, bu göstərici ümumi ticarət çəkili 2.1%, idxal çəkili 0.6%, ixrac çəkili isə 3.3% aşağı düşmüşdür.

Manatın real effektiv məzənnəsi 2006-cı ildə ümumi ticarət dövriyyəsi üzrə 3.8%, idxal çəkili 4.1%, ixrac çəkili isə 3.6% artmışdır. Qeyri-neft sektoru üzrə real effektiv məzənnə ümumi ticarət dövriyyəsi üzrə 5.7%, idxal çəkili 5.9%, ixrac çəkili 2.5% artmışdır.

Lakin, uzunmüddətli dövrdə ölkənin beynəlxalq rəqabət qabiliyyəti əlverişli olaraq qalmaqdadır. Belə ki, 2006-cı ilin dekabrında 2000-ci ilin dekabrına nisbətən manatın qeyri-neft sektoru üzrə real effektiv məzənnəsi 5,1% ucuzlaşmışdır və beləliklə də hesabat dövründəki möhkəmlənmə qeyri-neft ixracatının beynəlxalq rəqabətliliyinə elə bir ciddi təsir göstərməyəcəkdir.

Milli Bank valyuta bazarında tələb və təklifi tənzimləmək yolu ilə manatın məzənnəsinə təsir etmişdir. İl ərzində Milli Bankın valyuta bazarına müdaxiləsi alışyönlü olmuş və 1002.2 mln. \$ təşkil etmişdir. Məhz Milli Bankın valyuta bazarına aktiv alışyönlü müdaxilələri manatın məzənnəsinin kəskin möhkəmlənməsinin qarşısını almışdır.

Milli Bankın sərəncamında olan valyuta ehtiyatlarının həcmi 2006-cı ilin sonuna ilin əvvəli ilə müqayisədə (961,71 mln. ABŞ dolları) 2 dəfə və ya 1005.6 mln. ABŞ dolları artaraq 1967,3 mln. ABŞ dollarına çatmışdır.

2006-cı ildə iqtisadi artımın daha da sürətlənməsi şəraitində **pul tələbinin** artımı davam etmişdir. Dekabr ayının yekunu üzrə manatla pul bazası ilin əvvəli ilə müqayisədə 2.3 dəfə artmış və 1599.5 mln. AZN təşkil etmişdir. Geniş mənada manatla pul kütləsi (M-2) isə 2.7 dəfə artaraq 2137.7 mln. AZN-ə çatmışdır. İl ərzində qeyri-neft iqtisadiyyatının pulla təminatı göstəricisi - monetləşmə əmsalı 16% bəndi yüksəlmişdir.

Bank sisteminin pul yaratmaq qabiliyyətini xarakterizə edən göstəricilərin yaxşılaşması müşahidə edilmişdir. Belə ki, pul multiplikatoru (manatla geniş pul kütləsinin manatla pul bazasına nisbəti) 2006-cı ildə 15.2% artmışdır. Ölkədə bank infrastrukturunun sürətli inkişafı, xüsusən də mütərəqqi ödəniş sistemlərinin tətbiqi, iri və xırda ödənişlər üzrə banklararası elektron hesablaşmalar sisteminin yaradılması, plastik kart dövriyyəsinin genişlənməsi bank sisteminin pul yaratmaq qabiliyyətinin artmasına əlavə stimül verməkdədir.

Yüksək makroiqtisadi dinamika və bank sisteminin sıçrayışlı inkişafı **maliyyə sabitliyinin** diqqət mərkəzində saxlanmasını daha da aktuallaşdırmışdır. Milli Bankın baza inflyasiyanın təkrəqəmli səviyyəsinə nail olunmasına yönəlmiş pul və məzənnə siyasəti ölkədə maliyyə sabitliyinin qorunmasına yardım etmişdir.

İl ərzində iqtisadiyyatda artan pul kütləsi ev təsərrüfatları və korporativ sektorun yığımlarına çevrilmiş, bu yığımlar qeyri-neft sektorunda investisiyalara sürətlə transformasiya olunmuşdur. Bu dövrdə bank aktivləri 67.3% artmışdır. Son üç il ərzində ümumi iqtisadiyyatın artım dinamikasından daha yüksək tempə artması nəticəsində bank aktivlərinin ÜDM-ə nisbəti 14%-dən 21%-ə çatmışdır. İl ərzində bankların məcmu kapitalı 56 % artaraq 524.1 mln. manata çatmışdır.

Beynəlxalq maliyyə institutlarının və reyting agentliklərinin hesablamalarına əsasən, kreditlərin real artım tempinə görə son 2 ildə Azərbaycan dünyada 2-ci yeri tutur. Bank sisteminin belə dinamik templərlə artmasını bu institutlar hətta potensial risk kimi də qiymətləndirirlər. Ona görə də belə risklərin qarşısının alınması və bütövlükdə maliyyə sabitliyinin möhkəmləndirilməsi məqsədilə Milli Bank bankların sağlamlaşdırılması və rəqabət qabiliyyətinin artırılması üçün onların ardıcıl kapitallaşması, maliyyə və inzibati idarəetmə sistemlərinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində məqsədli tədbirlər həyata keçirmişdir.

Nəticədə bank aktivlərinin keyfiyyəti yüksəlmiş, bankların sağlamlığı daha da güclənmiş, onlar risklərinə adekvat səviyyədə kapitalla, müştərilərin tələblərini vaxtında və tam həcmdə yerinə yetirmək qabiliyyətinə malik olmuşdur.

Bank resurslarının sabitliyi əmsalı il ərzində 5% bəndi artmışdır. Bank sistemində kapitalın yetərliyi beynəlxalq maliyyə sabitliyi standartlara görə 8%-lik kritik həddi xeyli üstələmiş, bank sisteminin likvidliyi minimal həddən 6% bəndi yüksək olmuşdur.

Pul siyasətinin alətləri. *Milli Bank nəzərdə tutduğu hədəflərə nail olmaq üçün açıq bazar əməliyyatları, faiz dərəcələri, habelə məcburi ehtiyat normaları kimi alətlərdən istifadə etmişdir.*

Pul kütləsinin inflyasyon potensialına malik hissəsini sterilizasiya etmək üçün Milli Bank özünün **qısamüddətli notları**ndan istifadəni davam etdirmişdir. Hesabat dövrü ərzində notların yerləşdirilməsi üzrə Milli Bank tərəfindən 53 auksion keçirilmişdir. Emissiyanın ümumi həcmi 1097,9 mln. AZN, yerləşdirilmiş notların həcmi isə 830,3 mln. AZN təşkil etmişdir. Hesabat dövrü ərzində Milli Bankın qısamüddətli notları üzrə orta ölçülmüş gəlirlilik artaraq, dövrün əvvəlində keçirilmiş ilk auksiondakı 11,29%-dən sonuncu auksionda 14,17%-dək yüksəlmişdir. Hesabat dövrünün sonuna dövriyyədə olan notların həcmi 112,6 mln. AZN təşkil etmişdir. Notlar üzrə təkrar bazarın həcmi 126,2 mln. AZN təşkil etmişdir.

Bankların qısamüddətli likvidliyini tənzimləmək məqsədilə il ərzində aparılmış REPO əməliyyatlarının (1, 3 və 7 günlük) həcmi 50,2 mln. AZN təşkil etmişdir. 1 günlük REPO əməliyyatları üzrə orta faiz dərəcəsi 4%, 3 günlük əməliyyatlar üzrə 7%, 7 günlük əməliyyatlar üzrə isə 8% təşkil etmişdir. Hesabat dövrü ərzində əks-REPO əməliyyatlarının (1 günlük) həcmi 42,5 mln. AZN təşkil etmişdir. Əks-REPO əməliyyatları üzrə orta faiz dərəcəsi isə 13%-16% səviyyəsində olmuşdur.

Hesabat dövründə **uçot dərəcəsi** 1 dəfə dəyişdirilmiş, iyul ayının 3-də 9%-dən 9.5%-ə yüksəldilmişdir. Uçot dərəcəsinin hazırki şəraitdə “siqnal effekti” kifayət qədər təsirli olmasa da, onun dəyişdirilməsi inflyasiya gözləmələrinin müəyyən qədər azalmasına imkan vermişdir.

Monetar idarəetmənin institusional inkişafı. Pul siyasəti qarşısında qoyulan vəzifələrə nail olmaq üçün hesabat dövründə monetar idarəetmənin institusional inkişafı da diqqət mərkəzində saxlanılmışdır.

Monetar idarəetmə mexanizminin çox önəmli elementlərindən biri olan mükəmməl **iqtisadi tədqiqat bazasının** dərinləşdirilməsi istiqamətində işlər davam etdirilmişdir.

Baza inflyasiyanı səmərəli hədəfləyə bilən və maliyyə stabilliyini təşviq edən pul siyasəti mexanizminin yaradılması məqsədilə *Azərbaycanda maliyyə sistemi və pul siyasətinin transmissiya mexanizminin xüsusiyyətlərinin qiymətləndirilməsi* mövzusunda tədqiqat aparılmışdır. Tədqiqat işində pul siyasətinin ənənəvi transmissiya kanalları və bu sahədə mövcud olan nəzəri fikirlərin izahı verilmiş, digər ölkələrin təcrübəsi əsasında pul siyasətinin transmissiyası ilə bağlı aparılmış tədqiqatların xülasəsi və onların ümumiləşdirilmiş nəticələri təqdim olunmuşdur. Eyni zamanda burada siyasət alətləri və ya əməliyyat hədəflərinin maliyyə sektoru göstəricilərinə və bunun vasitəsilə real sektor göstəricilərinə təsirləri müddət və kəmiyyət baxımından qiymətləndirilmişdir. Bu qiymətləndirmə siyasət əməliyyatlarından asılı olaraq müxtəlif transmissiya kanalları üzrə həyata keçirilmişdir. Tədqiqatda həmçinin pul siyasətinin son hədəfi olan inflyasiyanın monetar göstəricilərdən asılılığı və bu asılılığın kəmiyyətcə qiymətləndirilməsi məsələləri şərh edilmişdir. İnflyasiya proseslərinin qısa və uzun müddətli dövrdə monetar göstəricilərə reaksiyasının fərqlənməsi və inflyasiyaya keçici, şok xarakterli təsirlər təhlil olunur.

Kəmiyyət və dəyər parametrlərinin hədəflənməsi üzərində qurulmuş pul siyasəti rejimləri üzrə beynəlxalq təcrübə öyrənilmişdir. Müasir mərkəzi bankların təcrübəsində pul siyasəti həyata keçirilərkən istifadə olunan müxtəlif strategiyalar tədqiq olunmuşdur. Pul siyasətinin taktikasının müxtəlif operativ hədəflər üzərində qurulması və bunun üçün əsas meyarların seçilməsi, seçilən hədəflərin müsbət və mənfi cəhətləri araşdırılmış və müəyyən edilmişdir ki, ümumilikdə inkişaf etməkdə olan və keçid dövrünü yaşayan ölkələrdə kəmiyyət parametrlərinin hədəflənməsi rejiminə üstünlük verilir. Lakin, həmçinin pul siyasətinin transmissiyasında maliyyə vasitəçiliyinin rolunun getdikcə artması tendensiyasını nəzərə alaraq əksər keçid tipli ölkələr dəyər parametrlərinin hədəflənməsi rejiminə keçidi pul siyasətinin perspektiv strategiyası kimi qarşılarına məqsəd qoymuşlar.

İqtisadi siyasətin koordinasiyası çərçivəsində *maliyyə proqramının tərtibi* həyata keçirilmişdir.

3. Maliyyə bazarları

Kredit qoyuluşları. 2006-cı ildə kredit qoyuluşlarının həcmi 64% artaraq 2362.7 mln. AZN təşkil etmişdir. Kredit qoyuluşunun ÜDM-də xüsusi çəkisi (qeyri-neft sektorunun ÜDM-i üzrə) 8,5 faiz bəndi artmışdır.

Yeni verilmiş kreditlərin həcmi 2006-cı ildə 3350.9 mln. AZN təşkil etmişdir ki, bu da ötən ildə olduğundan 49.6% çoxdur.

Təhlil olunan dövr ərzində **kredit qoyuluşlarının sahəvi strukturunda** köklü dəyişikliklər müşahidə edilməmişdir. Qeyri-maliyyə müəssisələri olan

hüquqi şəxslərə kredit qoyuluşları ötən il 54.8% artmış və onun cəmi kredit qoyuluşunda xüsusi çəkisi 66% təşkil etmişdir. 2006-cı il ərzində sənaye və istehsala yönələn kreditlərin məbləği 2.3 dəfə artaraq 192.6 mln.AZN, ticarət və xidmətə verilən kreditlərin məbləği 79.3% artaraq 647.4 mln.AZN, kənd təsərrüfatı və emala yönələn kreditlərin məbləği 39.8% artaraq 136.5 mln.AZN, nəqliyyat və rabitə sektorlarına verilən kreditlərin məbləği isə 67.6% artaraq 214.8 mln.AZN təşkil etmişdir. İqtisadiyyatın digər sahələrinin inkişafına təkan verə biləcək sahə olan inşaat və əmlak sektoruna yönələn kreditlərin məbləği 85.3% artaraq 152.5 mln.AZN-ə çatmışdır.

Fiziki şəxslərə verilən kreditlərin məbləği 94.8% artaraq 778 mln.AZN təşkil etmişdir ki, bunun da 3.8%-i *plastik kartlarla əməliyyatlar üzrə kreditlərin* payına düşür. Yeni kreditlərin isə 32.8%-i fiziki şəxslərin payına düşmüşdür. Fiziki şəxslərə verilən yeni kreditlərin əhalinin istehlak xərclərində xüsusi çəkisi 16.1% təşkil etmişdir. Fiziki şəxslərə kreditlərin yüksək tempə artması bir tərəfdən əhalinin gəlir səviyyəsinin və deməli ödəniş qabiliyyətinin yüksəlməsi, digər tərəfdən isə banklar tərəfindən təklif olunan kredit xidmətlərinin çeşidinin artması ilə izah olunur. Son vaxtlar ipoteka kreditləşməsi mexanizminin işə düşməsi də fiziki şəxslərə kreditlərin yüksək tempə artmasına əlavə stimül verməkdədir.

Qısamüddətli kredit qoyuluşları 25%, **uzun müddətli kredit qoyuluşları** isə 2.3 dəfə artmışdır. Kredit qoyuluşlarında uzunmüddətli kreditlərin xüsusi çəkisi ötən ilki 36.6%-dən hesabat dövrünün yekunu üzrə 51.7%-ə yüksəlmişdir. Qeyd edək ki, son vaxtlar ipoteka kreditləşməsi mexanizminin işə düşməsi uzun müddətli kredit qoyuluşlarının artımına əlavə stimül verməkdədir.

Kredit qoyuluşlarının 97.3%-i bankların, 2.7%-i isə qeyri-bank kredit təşkilatlarının payına düşür. İqtisadiyyata verilmiş kreditlərin strukturunda **özəl bankların payı** 52%-dən çox təşkil etmişdir.

Ötən il dövlət sektoruna verilmiş kreditlər 23.8% azaldığı halda, özəl sektora verilmiş kreditlər 85.8% artmış və **kredit qoyuluşlarında özəl sektorun payı** 90.7%-ə yüksəlmişdir.

Manatın sərbəst dönərli valyutalara nəzərən məzənnəsinin möhkəmlənməsi kredit qoyuluşlarının valyuta strukturuna da təsir göstərmişdir. **Manatla kredit qoyuluşları** 2006-cı ildə 2.2 dəfə, xarici valyuta ilə kredit qoyuluşları isə 32.8% artmışdır. İlin sonuna kredit qoyuluşlarının 50.5%-ni xarici valyuta ilə verilmiş kreditlər təşkil etmişdir ki, bu da ötən ildə olduğundan 11.7% azdır.

2006-cı ildə **kreditlər üzrə faiz dərəcələrində** kəskin dəyişikliklər baş verməmişdir. 2006-cı ilin dekabr ayında milli valyuta ilə kreditlər üzrə orta faiz dərəcələri ötən ilin müvafiq ayına nisbətən cəmi 1.36% dəyişmiş və 16.5% təşkil etmişdir. Manatla hüquqi şəxslər üzrə orta faiz dərəcələri ötən ilin müvafiq ayına nəzərən 0.53% artaraq 14.89%, fiziki şəxslər üzrə orta faiz dərəcələri isə 2.74% artaraq 20.1% təşkil etmişdir. Xarici valyutada verilmiş kreditlər üzrə orta faiz dərəcələri ötən ilin dekabrındakı 17.11%-ə qarşı 17.17% təşkil etmişdir. Bu dövrdə hüquqi şəxslərə xarici valyutada verilən kreditlər üzrə orta faiz dərəcəsi ötən ilin dekabrındakı 15.37%-dən hesabat dövrünün sonuna 14.81%-ə enmiş, fiziki şəxslərə verilən kreditlər üzrə faiz dərəcəsi isə 21.31%-dən 21.82%-ə qalxmışdır. Son bir ildə kreditlər üzrə faiz dərəcələri ilə depozitlər üzrə faiz dərəcələri

arasındakı fərq azalmışdır. Belə ki, manatla kreditlərlə depozitlər arasındakı fərq 01.01.2007-ci il tarixinə 01.01.2006-cı ildəki 6.22%-dən 6.11%-ə, xarici valyutada kreditlərlə depozitlər arasındakı fərq isə 6.92%-dən 5.59%-ə enmişdir.

Depozit bazarı. 2006-cı ildə əmanət və depozitlərin həcmi 64.5% artaraq 2129.2 mln. AZN-ə çatmışdır. O cümlədən **hüquqi şəxslərin depozitləri** 65.1% atrataq 1309.7 mln. AZN təşkil etmişdir.

Fiziki şəxslərin əmanətlərinin artımı da davam etmişdir. Belə ki, fiziki şəxslərin əmanətləri 2006-cı ildə 65.7% artmış və 819.5 mln. AZN təşkil etmişdir. Hesabat dövrünün sonuna banklar tərəfindən cəlb olunmuş əmanətlərin 63.6%-i özəl bankların payına düşmüşdür.

Qeyd edək ki, rezidentlərlə yanaşı **qeyri-rezident fiziki şəxslər** tərəfindən də əmanət qoyuluşları yüksək tempə artmaqdadır. Belə ki, 2006-cı ildə qeyri-rezident fiziki şəxslərin əmanətləri 57.4% artmışdır.

Əmanətlərin valyutalar üzrə strukturunun təhlili iqtisadi subyektlərin manata olan inamının artdığını göstərir. Belə ki, ötən illə müqayisədə 2006-cı ildə əhalinin xarici valyuta ilə əmanətləri 29.7% artdığı halda, **manatla əmanətlər** 4.5 dəfə artmışdır. Bu amil pul kütləsinin strukturunu yaxşılaşdırmaqla manatın iqtisadi dövriyyədə rolunun daha da möhkəmlənməsinə əlverişli zəmin yaradır.

2006-cı ildə depozitlər üzrə faiz dərəcələrində yüksəlmə müşahidə edilmişdir. Belə ki, 2006-cı ilin dekabr ayında manatla depozitlər üzrə orta faiz dərəcəsi 2005-ci ilin dekabrındakı 8.92%-dən 10.39%-ə, xarici valyuta ilə depozitlər üzrə orta faiz dərəcəsi isə 10.19%-dən 11.58%-ə qalxmışdır.

Banklararası pul bazarı. Dövr ərzində Mütəşəkkil Banklararası Kredit Bazarında (MBKB) manat və ABŞ dolları ilə bağlanmış əqdlərin ümumi həcmi 32,9 mln. AZN təşkil etmişdir. Manatla bağlanmış əqdlərin həcmi 15,3 mln. manat, ABŞ dolları ilə bağlanmış əqdlərin həcmi isə 19,7 mln. ABŞ dolları təşkil etmişdir. Bağlanmış əqdlər üzrə orta illik faiz dərəcəsi müvafiq olaraq 14,6% və 11,7% təşkil etmişdir. Dövr ərzində verilmiş kreditlərin müddəti 2-184 gün arasında dəyişmişdir.

2006-cı ilin may ayının 24-də Bakı Fond Birjasının (BVF) tarixində ilk dəfə olaraq “bank-bank” sxemi üzrə Milli Bankın notları ilə REPO əməliyyatı keçirilmişdir. Əməliyyatın müddəti 27 gün, REPO üzrə faiz dərəcəsi 10% təşkil etmişdir. Ümumiyyətlə, 2006-cı il ərzində “bank-bank” sxemi üzrə 40 REPO əməliyyatı həyata keçirilmişdir. REPO əməliyyatlarının müddəti 1-32 gün diapozonunda olmuşdur. Keçirilmiş əməliyyatlar üzrə orta faiz dərəcəsi müxtəlif olmuşdur (1 günlük əməliyyatlar üzrə orta faiz dərəcəsi 14,50%, 3 günlük – 13,5%, 7 günlük – 13%, 13 günlük – 12,5%, 27 günlük – 10%, 32 günlük – 13%).

Dövlət qısamüddətli istiqrazlar bazarı. 2006-cı il ərzində Maliyyə Nazirliyi tərəfindən Dövlət qısamüddətli istiqrazların yerləşdirilməsi üzrə 42 hərrac keçirilmişdir. Emissiyanın həcmi 203 mln. AZN, yerləşdirilmiş DQİ-lərin həcmi isə 115,9 mln. AZN (emissiya həcmninin 57,1%-i) təşkil etmişdir. Orta ölçülmüş gəlirlilik ilk hərracda 12,44% təşkil etdiyi halda, sonuncu hərracda 12,49% səviyyəsinə yüksəlmişdir. DQİ-lər üzrə təkrar bazarın həcmi 6,8 mln. AZN təşkil etmişdir. Dövrün sonuna dövriyyədə olan DQİ-rin həcmi 63,02 mln. AZN təşkil etmişdir.

Valyuta bazarı. Valyuta bazarının həcmi 2006-cı ildə 45.8% artaraq 12,3 mlrd. ABŞ dolları təşkil etmişdir. Valyuta əməliyyatlarının 84.9%-i ABŞ dolları ilə, 12.9%-i Avro ilə, 1.8%-i Rusiya rublu ilə və 0.4%-i digər valyutalarla aparılmışdır. Ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə avro ilə əməliyyatların həcmnin ciddi artımı qeydə alınmışdır. Belə ki, ötən ildə avro ilə əməliyyatlar ümumi valyuta əməliyyatlarının 6.3%-ni təşkil etmişdi.

Beləliklə, ötən il ərzində Milli Bank tərəfindən yeridilmiş pul siyasəti “baza inflyasiya”nın təkrəqəmli səviyyədə saxlanmasına, iqtisadiyyatın pula olan tələbatının ödənilməsinə, ölkənin strateji xarici ticarət şəraitinin əlverişli qalmasına və maliyyə sabitliyinin qorunmasına imkan vermişdir.